

M: München clm 6404 ff. 30r-31r

W: Worcester Q. 5 ff. 72r-74v

=====

IN¹ DEI NOMINE PAUCA DE PHILOSOPHIA ET DE EIUS PARTIBUS
INCIPIUNT. //

[Δ.²] Philosophia quid est?

M. Grecum nomen est, / et interpretatur / amor scientiae. *Philo*
enim / apud grecos, amor dicitur latine; *Sophia* uero sapi/entia / uel scientia
interpretatur.

{*Clemensi* Δ. Quo/modo diffinitur³ philosophia?

M. {*Etym. II.xxiv.1* Philosophia / est / rerum humanarum⁴
diuinarumque cognitio cum / studio bene uiuendi coniuncta. } In hoc /
exem/plo ostenditur quod omnis sapientia, siue diuina / siue humana,
philosophia / nuncupatur. /

{*Clemens* Δ. Quibus rebus constat philosophia?

M. Duabus / «uidelicet ex rebus / constare uidetur: scientia et
opinatione⁵. Scientia uero est cum res aliqua certa ratio/ne percipitur.
Opinatio autem cum adhuc incerta res latet et nulla ratione firma uidetur, /
utputa sol utrumne⁶ tantus quantus uidetur an maior sit quam omnis terra. }
/

Δ. Quot sunt diuisiones philosophiae?

M. Tres, id est *phisis*, *ethis*, *lois*; id natura, / mos, ratio est.
Deinde diriuantur alia tria nomina:» |W72v| *fisica*, *ethica*, *loica*, hoc / est
naturalis, moralis, / rationalis. Unde isidorus⁷ dicitⁱⁱ: {*Etym. II.xxiv.3-4*
“Philosophiae / species / tripartita est. {*Clemens* Una naturalis, quae⁸ /
grece⁹ *fisia* appellatur, in qua de naturae inqui/si/tione disseritur¹⁰. Altera

¹ IN DEI NOMINE PAUCA DE PHILOSOPHIA ET DE EIUS PARTIBUS INCIPIUNT *M*, INCIPIT IN
DEI NOMINE PAUCA DE PHILOSOPHIAE PARTIBUS *W*

² Δ. *M*, *om*. *W*

³ diffinitur *p.c.* et diuinitur *a.c.* *M*

⁴ humanarum *W*, humanorum *M*

⁵ opinatione] opinione *M*

⁶ utrumne tantus] utrum n&antus *M*

⁷ isidorus *W*, esidorus *M*

⁸ quae *M*, quaeque *W*

⁹ grece] grecæ *MW*

moralis, grece *ethica*¹¹ / dicitur, in qua de moribus agitur. / Tertia rationalis, / quae greco uocabulo *loica* appellatur, in qua¹² disputatur quemadmodum [M30v] in rerum causis vel uitae / moribus ueritas ipsa quaeratur. In *fisica* igitur / causa quaerendi, / in *ethica* ordo uiuendi, in *loica* / ratio intellegendi uersatur”.}} Iste sunt ergo tres / par/tes philosophie eloquia, hoc est tres diuisiones / sapientiae: *fisica*, *ethica*, *loica*.

{**Etym. II.xxiv.8** In his etiam tribus // generibus philosophie eloquia diuina consistunt. Nam aut¹³ de natura disputare¹⁴ solent / ut in ge/«nesi et in ecclesiaste¹⁵; aut de moribus ut in «prouerbiis et} in epistolis pauli apostoli et in aliis / multis libris; aut de superioribus misteriis caelestibus, hoc est {**Etym. II.xxiv.8** de *loica* ut in cantico / canticorum et in euangeliiis. }

Δ. Quis ergo inuenit istas tres partes philosophiae?

M. / *Fisicam* inuenit Tales melesius(!) unus ex septem sapientibus grecorum, *Ethicam* / inuenit socrates, *Loicam* uero plato inuenit philosophus.» |W73r|

Δ. *Fisica* quot¹⁶ diuisio/nes habet?

M. Quattuor, / [id¹⁷ est] arithmethica¹⁸, geometrica¹⁹, musica, / astronomia. {**Clemens** Et est / hoc illud quadriuium / philosophiae, “quo”, ut boethius²⁰ⁱⁱⁱ dicit, “his uiandum / est, quibus ex/cellentior animus} procrean/dis sensibus ad intellegentiae certiora pro/ducitur²¹.”

Arith/metica igitur numera/lis disciplina, geometrica²² terrae mensura, / musica mo/dulatio, astronomia astrorum / lex latine dicitur. Compotus uero ad *fisicam* / pertinet, / id est ad arithmetica specialiter. /

Secun/da {**Clemens** uero philosophie species *ethica*²³ nuncupatur, / quae ad²⁴ institutionem / morum pertinere dicitur, {**Etym. II.xxiv.5** in quatuor /

10 disseritur] deseritur MW

11 ethica] &hica MW

12 qua M, quo W

13 aut W, ut M

14 disputare M, disputari W

15 ecclesiaste] ecclesiasten M

16 quot W, quod M

17 id est W, om. M

18 arithm&hica M, arithmetica(!) W

19 ge`o´metrica W, geum&rica M

20 bo&ius M, boetius W

21 p(ro)ducitur M, producuntur W

22 Geometrica W, geum&rica M

23 ethica] &hica MW

principales animae uirtutes, prudentiam / ui/delicet, [iustitiam²⁵],
fortitudinem, temperantiam,} a socrate / «eius inuentore diui/sa est.}

Tertia {^{Clemens} philosophie species *loia* nominatur, quae a platone
in duas / species diuisa est, in dialecticam uidelicet et rethoricam²⁶.}

Rethorica uero gram/maticae coniuncta est, ut isidorus testatur, ita
dicens^{iv}: {^{Etym. II.i.1} “Coniuncta est grammaticae arti re/thorica. In
grammaticae²⁷ enim scientiam recte loquendi discimus, in rethorica ue/ro
percipimus qualiter ea que didicimus proferamus”.}» |W73v| Ex hoc
apparet gramamticam lo/gicae²⁸ pertinere, / quia grammatica et rethorica,
ut praediximus²⁹, / coniuncte sunt. /

{^{Clemens} Δ. / Quot et quibus gradibus ad³⁰ / philosophiae
summa³¹ ascenditur?

M. Septem / uidelicet prin/cipalibus,} ut isidorus testatur, / hoc
modo dicens^v: {^{Clemens} {^{Etym. I.ii.1-3} “Discipline liberalium artium // septem
sunt. Prima grammatica, id est loquen/di peritia. Secunda rhetorica³²,
quae / propter / nitorem et copiam eloquanite suae maxime³³ / in ciuilibus
questionibus neces/saria existimatur³⁴. / Tertia dialectica cognomento
logica³⁵, quae / disputationibus |M31r| subtilissimis³⁶ uera secernit³⁷ a
fal/sis. Quarta arithmetica³⁸, quae continet numerorum³⁹ / causas / et
diuisiones. Quinta musica, quae in car/minibus cantibusque consistit.
Sexta geome<trica, / quae mensuras terre diuisionesque complectitur.
Septima astronomia, quae continet legem / astrorum”.}}

{^{Clemens} Δ. Grammatica unde nomen accepit?

24 ad institutionem *M*, adstitutione(m) *W*

25 iustitiam *M*, om. *W*

26 rethoricam] r&ho ritam *M*

27 grammaticae] grammaticae(!) *M*

28 logicae *M*, loice *W*

29 p(rae)diximus *M*, prediximus

30 ad philosophiæ summa(m) *M*, philosophiae summa *W*

31 summa *W*, summa(m) *M*

32 rhetorica *W*, rethorica *M*

33 maxime *M*, maximæ *W*

34 existimatur *M*, existuntur *W*

35 logica *M*, loica *W*

36 subtilissimis *W*, subdilissimis *M*

37 secernit *M*, secernis *W*

38 arithm&ica *M*, aritmetica *W*

39 numerorum *M*, numeru(m) *W*

M. A literis uidelicet. {*Etym. I.v.1* *Grammata* / enim greci literas uocant.} *Gramma* uero grece, litera latine dicitur; *grammatica* grece, lit/teratio latine; *grammaticus* uero dicitur literator.} Hinc cassiodorus^{vi} ait: “Grammatica / a literis nomen accepit sicut uocabuli ipsius diriuatus sonus ostendit. Grammatica uero / est peritia» |W74r| pulchre⁴⁰ eloquendi, ex⁴¹ poetis inlustribus auctori/busque collecta. Offitium / eius est sine uitio dictio/nem prosalem metricamque⁴² componere”. Item uicto/rinus ait^{vii}: / {*GLviii VII p. 321.6-8* “Grammatica quid⁴³ est? Scientia inter/pretandi poetas atque historicos⁴⁴ et recte⁴⁵ scribendi // loquendique ratio dicta ΑΠΟ ΤΩΝ⁴⁶ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ / id est ab his literis⁴⁷”.} /

Δ. Quot sunt diuisiones / grammaticae artis?

M. Isidorus .xxvii. esse dicit. / Praefatus [vero⁴⁸] / uictorinus testatur quod grammati/cae officia⁴⁹ {*GLix VII p. 322.4-9* quattuor sunt, id est lectio, enar/ratio⁵⁰, / emendatio, iudicium.

{*Clemens* [Δ.51] Lectio quid est?

[M.52] Se/cundum accentus [*et⁵³ sensuum necessitatem propria / pronuntiatio.

D. Enarratio quid est?

M.*] <Secundum⁵⁴> [*poetae⁵⁵ uolun/tatem uniuscuiusque discriptionis(!) explanatio.

<Δ.56> Emendatio quid est?*

40 pulc`h`re *M*, pulchræ *W*

41 ex po&is *M*, exp(er)itis *W*

42 m&ricamq(ue) *M*, metricam quæ *W*

43 quid e(st) seu quide(m) *W*, quidem *M*

44 historicos *M*, istorias *W*

45 r&te *M*, rectæ *W*

46 ΤΩΝ *M*, ΖΩΝ *W*

47 literis *M*, litteris *W*

48 uero *W*, om. *M*

49 officia *W*, offitia *M*

50 enar/ratio *M*, et narratio *W*

51 Δ. *W*, om. *M*

52 M. *W*, om. *M*

53 *et - M.* *W*, om. *M*

54 Secundum *addidi*, om. *MW*

55 *poetae - est?* *M*, om. *W*

56 Δ. *addidi*, om. *M*

[M.⁵⁷] Errorum / apud / poetas et figmentorum reparatio⁵⁸.

<Δ.⁵⁹> Iudicium / quid est?

[M.⁶⁰] Bene dictorum / conprobatio.}}

Alii uero «hanc scientiam artis grammaticae duabus speciebus
«consta/re dicunt, id est uoce et sensu. [*⁶¹----- |W74v| Ratio autem⁶²
sine sensu esse non potest, quia non est / oris ratio. Oratio plena est sensu
uoce et littera. /

{Clemens Diuisiones grammaticae artis a quibusdam xxx /
dinumerantur, id⁶³ est partes orationis viii, / -----*}] [*uoce⁶⁴ enim
articulata grammatica inchoat. Ab eadem enim / uoce articulata litterae
oriuntur, de literis uero efficitur syllaba, et⁶⁵ reliqua*].

{Clemens Δ. Uox / igitur articulata quid est?

M. Aer / uidelicet⁶⁶ ictus, id est percussus, quia ut lactan/tius
testatur, / inflatio quae de pectore⁶⁷ hominis surgit, quando per / cauernas
pecto/ris et gurgulionis ascendit, sonum / facit sensibilem. Et ideo uox
dicitur, quia uota / cor/dis promit. Alii uero uocem a uocando uel ab
ethimologia⁶⁸ greca ΑΠΟ ΤΟΥ / BW⁶⁹, id est a sono, dictam⁷⁰ / esse
putant.} / |M finit|

=====
W f. 74v

sprptk m b *alia manus addid. i.m.*

57 M. W, om. M

58 reparatio W, rep(re)hensio (ve)l reparatio M

59 Δ. *addidi*, om. MW

60 M. W, om. M

61 *----- Ratio - viii. -----* W, om. M

62 autem] *lectio incerta*, h' (?) W

63 id est] idem W

64 *uoce - reliqua* M, om. W

65 et reliqua] rl' M

66 uidelicet & ictus M, ictus / uidelicet W

67 p&tore M, corpore W

68 ethimologia W, &himologia M

69 BW M, BAW W

70 dictam esse M, e(ss)e dictam W

Vox quasi articulatis conpre/hendi potest, articulata litteram,
syllaba pedes, / accentus positurae, notae⁷¹, ortografia, analogia,
<etymologia> / glossa⁷², differentie et cetera. /

alia manus addid., tantum doctor eorum legi potest

=====

M ff. 29v-30r

INCIPIT SENTENTIA SANCTI HIERONIMI DE UTILITATE GRAMMATICAE
ARTIS /

Inter philosophos et grammaticos et rethores paene⁷³ ab
incunabulis nutritus sum; / et sicut tela non habens liuum(!?) ad nullum
opus bonum sine ipso proficit, / ita et cetera scriptura absque grammatica
inordinata esse videtur. Item quia inter / uina non exsecret 'erat, eras' et
qui nucleos non crinos(!?), qui oleum non murcam(!?), / qui lac non uaccas,
qui segetes non boues, qui fidem non opus, qui deum no proximvm, / qui
files non coniugium, et qui sapientiam desiderat, non `h´orreat,
gra/maticam, sine qua⁷⁴ nemo eruditur et sapiens potest esse, sine qua et
lec|30r|tor in ecclesia⁷⁵ catholica ordinari non finitur, nisi qui legere et
scire potest syllabas / et accentuum rationem species vel naturas dictionum
et distinctiones sententiarum. /

Donatus philosophus constantini eiusque filiorum temporibus
fertur exsti/tisse, et grammaticae artis sub istem principibus artem in roma
obtinuit, / ut omnes illius discipline rationes donati regule nominentur. /

Vnde et beatae memoriae sancutus gregorius urbis romae
episcopus ait: Rediculum esse existi/mo ut sub regulis donati grammatici
uerba caelestis oraculi constringam, sanctus uero hie/ronimus cronica ab
eusepio(!) caesariense composita rescribens eiusdem donati memi/nit, ita
dicens: Victorinus rethoro et donatus grammaticus praeceptor meus
romae insignes / habentur.

AUGUSTINUS AIT: / Quattuor necessaria sunt in ecclesia dei.
Canon diuinus in quo narratur et predicatur uita finita. Historia in qua

⁷¹ notae] noti.e. W

⁷² glossa] *losæ W

⁷³ paene] penae M

⁷⁴ qua + [& docor?] M

⁷⁵ ecclesia + [d] M

narrantur gesta rerum. Numerus in quo facta futurorum et solemnitatis
diuinae enumerantur. Grammatica in qua scientia uerborum intelligitur.

-
- i Clemens Scotus, ed. Tolckiehn
ii *Etym.* II.xxiv.3
iii *De arithmetica* I prooem.
iv *Dtym.* II.1.2
v *Etym.* I.ii.1-3
vi *Institutiones* II.i
vii *Grammatici Latini* VII p. 321.6-8
viii GL = *Grammatici Latini* VII
ix GL = *Grammatici Latini* VII